

Shoyimqulova Ozoda Sayfiddin qizi
Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

BOLALARNING HUQUQLARINI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK - BOLA HUQUQLARI KAFOLATI SIFATIDA

Annotatsiya: Ushbu maqolada bola huquqlarini buzganlik uchun jinoiy javobgarlikni qo‘llash bo‘yicha asoslar aytib o‘tiladi. Har bir bola zo‘ravonlikdan himoyalaniish huquqiga ega. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda bolalar manfaatlariga qaratilgan davlat siyosati amalga oshirilmoqda. Ushbu siyosatni amalga oshirishda “hech bir bola e‘tibordan chetda qolmaydi” degan tamoyilga amal qilinmoqda.

Kalit so‘zlar: Jinoiy javobgarlik, bola huquqlari, huquqbuzarlik, Jinoyat kodeksi, Oila kodeksi, fuqarolik-huquqiy javobgarlik, Ota-onalik huquqlari, protsessual kodeks.

Bola huquqlarining buzilishi jinoiy javobgarlikka tortish uchun asos bo‘lishi mumkin. Ta’kidlash joizki, Jinoyat kodeksida fuqarolarning, jumladan, bolalarning konstitutsiyaviy huquqlarini buzish uchun, jumladan mehnat qilish huquqini (148-modda) buzish uchun javobgarlik ko‘zda tutilgan. Bolaning sog‘lig‘ini saqlash huquqining kafolati bo‘lib, Jinoyat kodeksining quyidagi qoidalari xizmat qiladi: voyaga yetmagan shaxslarga nisbatan: alkogol va tamaki vositalarini sotib, savdo yoki xizmat qoidalarini buzish (189-modda), giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni qonunga xilof ravishda o‘tkazish (272-modda), giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni qonunga xilof ravishda o‘tkazish maqsadini ko‘zlab qonunga xilof ravishda tayyorlash, egallash, saqlash va boshqa harakatlar (273-modda), giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarini iste‘mol qilishga jalb etish (274-modda). Jinoyat kodeksining 116-117-moddalari tibbiyot xodimlari tomonidan kasb yuzasidan o‘z vazifalarini lozim darajada bajarmasligi va xavf ostida qoldirilishi bolaning hayoti va sog‘lig‘i himoyasining kafolati hisoblanadi.

Sog‘liqqa bo‘lgan kafolatning elementi bo‘lib, Jinoyat kodeksida ko‘zda tutilgan spirtli ichimliklar iste‘mol qilishga, giyohvandlik yoki psixotrop hisoblanmagan, lekin kishining aql-idrokiga ta’sir qiladigan vosita va moddalarni iste‘mol etishga jalb qilish bo‘yicha voyaga yetmagan shaxsni g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish to‘g‘risidagi modda hisoblanadi (127-modda). Ushbu moddada huquqbuzar tegishli muddatga ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanishi ko‘zda tutiladi.

Oila kodeksining 153-moddasiga binoan, fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish daftaridagi va boshqa hujjatlardagi farzandlikka oluvchilar farzandlikka olinganlarning ota-onasi emasligini bildiradigan mazmundagi yozuvlar bilan tanishtirish bu yozuvlardan ko‘chirmalar va boshqa ma’lumotlarni farzandlikka oluvchilarning roziligisiz, agar ular vafot etgan bo‘lsa vasiylik va homiylik organining roziligisiz berish taqiqlanadi. Ushbu qoidani buzganlik uchun Jinoyat kodeksida javobgarlik belgilangan. Jinoyat kodeksining 125-moddasida farzandlikka olish sirini oshkor qilish uchun sanksiyalar ko‘zda tutilgan.

“Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi qonunning 10-11-moddalari bolani ekspluatatsiya qilishning barcha shakllaridan va ota-onalar tomonidan suiste‘mol qilinishdan himoya qilish majburiyatini davlat zimmasiga yuklaydi.

Ota-ona quyidagi hollarda ota-onalik huquqlaridan mahrum bo'lishi mumkin: ota-onalik majburiyatlarini bajarishdan bosh tortsa, shu jumladan, aliment to'lashdan bo'yin tovlasa, uzrsiz sabablarga ko'ra o'z bolasini tug'ruqxona yoki boshqa davolash muassasidan tarbiya, aholini ijtimoiy himoyalash muassasasi va shunga o'xshash boshqa muassasalardan olishdan bosh tortsa; ota-onalik huquqini suiiste'mol qilsa, bolalarga nisbatan shafqatsiz muomalada bo'lsa, jumladan, jismoniy kuch ishlatasa yoki ruhiy ta'sir ko'rsatsa, muttasil ichkilikbozlik yoki giyohvandlikka muhtalo bo'lsa, o'z bolalarining hayoti yoki sog'lig'iga yoxud eri xotining hayoti yoki sog'lig'iga qarshi qasddan jinoyat sodir qilgan bo'lsa (79- modda). Ota-onalik huquqlaridan mahrum etish qonun asosida va sud tomonidan amalga oshiriladi. Ota-onalik huquqlaridan mahrum etish bo'yicha ishlar ota yoki ona, prokuror yoki vasiylik va homiylik organlari da'vo arizasiga binoan ko'riladi.

Bolaning mehnat sohasidagi huquqlarini buzish uchun javobgarlik. Bolaning mehnat sohasidagi huquqlarini buzganlik uchun ish beruvchining javobgarligi Ma'muriy kodeksda ko'zda tutilgan bo'lib, uning tartibi va proseduralari Kodeksning 187-197-moddalarida belgilangan.

Fuqarolik kodeksiga binoan, moddiy va ma'naviy zarar yetkazish orqali bola huquqlariga oid qonun hujjatlarni buzish uchun Fuqarolik protsessual kodeksida belgilangan sud tartibida fuqarolik-huquqiy javobgarlikka tortish ko'zda tutilgan.

Oila kodeksida ota-onalik huquqlaridan mahrum qilish va ularni cheklash shartlari, oqibatlarini, bunday shaxslarni bolalari bilan ko'rishishi, ota-onalik huquqini cheklanishni bekor qilish, Bolaning hayoti yoki sog'lig'i bevosita xavf ostida qolganda bolani olish, Sudda bolalar tarbiyasi bilan bog'liq nizolarni ko'rishda vasiylik va homiylik organining ishtiroki, Bolalarni tarbiyalash bilan bog'liq ishlar bo'yicha sudning hal qiluv qarorlarini ijro etish tartib qoidalari belgilangan (79-89-moddalar).

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, har bir bola o'z huquqlariga ega. Ushbu huquqlar davlat tomonidan ta'minlanadi. Bolaning aqliy, jismoniy va madaniy jihatdan to'laqonli rivojlanishi uchun eng yaxshi sharoitlarni yaratib berish davlatning zimmasidagi majburiyatdir. Bola huquqlarini buzganlik jinoyiy, ma'muriy va moddiy javobgarlikka asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://lex.uz/docs/-2595913>
2. <https://lex.uz/acts/-1297315>
3. Shoyimqulova Ozoda Sayfiddin qizi. (2024). ZAMONAVIY DUNYODA MEDIAMAKON XALQARO RAQOBAT VA AXBOROT MAYDONI SIFATIDA. PEDAGOGS, 58(4), 77–79. Retrieved from
4. Akbarjonovich M. A. AN ANALYTICAL APPROACH TO THE ELIMINATION OF CORRUPTION //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – T. 11. – №. 4. – C. 2045-2047.
5. MANSUROV A. Development stages of migration from a historical point of view //News of UzMU journal. – 2024. – T. 1. – №. 1.1. 1. – C. 108-111.
6. Абдушукурова И. К., Темирова Н. Э. Борьба против торговли людьми в Узбекистане //Молодой ученый. – 2014. – №. 4. – С. 466-468.
7. Erkinovna T. N. THE DEVELOPMENT OF SOCIOLOGY AND ITS ROLE IN THE LIFE OF SOCIETY //Galaxy International Interdi